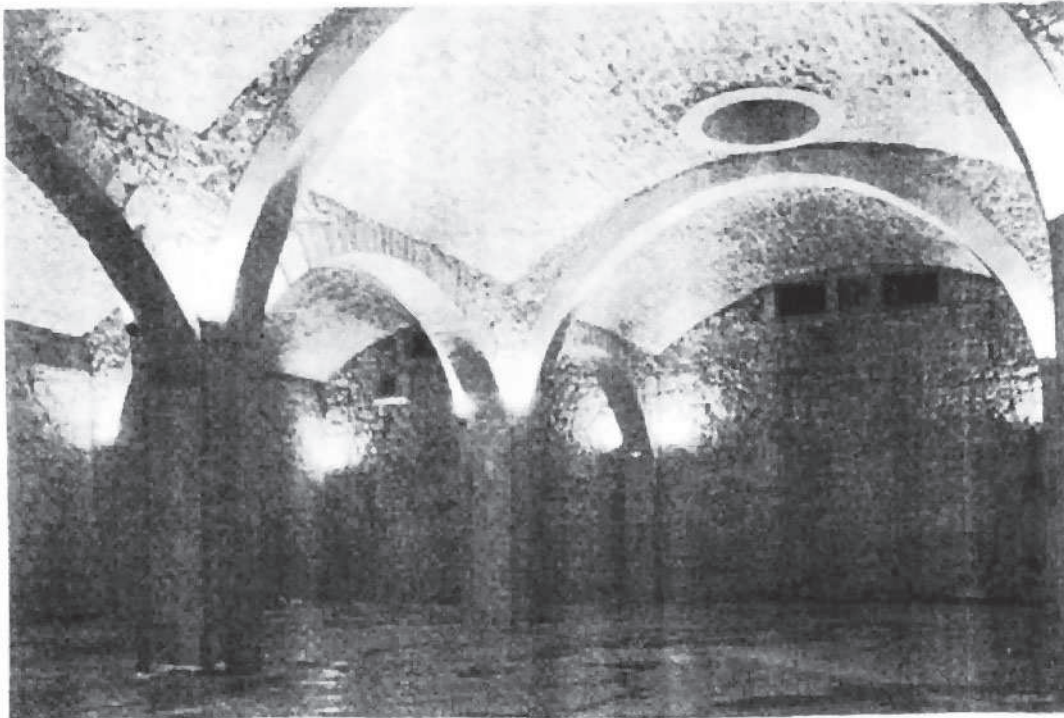

*Amics de l'Art Romànic
del Bages*

Butlletí núm. 69 - NOVEMBRE de 1990

Dipòsits vells de Manresa, futur Museu de la Tècnica

- Castells i esglésies en el testament de Randulf, del 1022
- Elements arquitectònics apareguts a la Caserna del Carme
- 500 anys del llibre "Tirant lo Blanc"
- Curset de Cultura Medieval

EDITORIAL

De la mà de la Caixa d'estalvis de Manresa, la nostra ciutat ha recuperat un espai arquitectònic de molt atractiu: els Dipòsits Vells de la Junta d'Aigües, que a partir d'ara serviran a la cultura de Manresa i la comarca.

Les tres naus construïdes al segle passat, mig soterrades a un costat de la carretera de Santpedor, s'han obert recentment, remodelades i com a marc incomparable, per a utilitzar-se en diversos actes culturals i en l'esdevenidor, com a futur seu del Museu de la Tècnica de Manresa.

Aquest projecte que, malgrat les crítiques del primer moment, enriqueix la ciutat, ha sigut possible gràcies a la col.laboració de Junta d'Aigües que va cedir els locals, l'Ajuntament de Manresa que ha fet els accessos externs i la Generalitat que portarà a terme el projecte museístic. La restauració ha estat costejada per la Caixa manresana com aportació a la celebració dels seus 125 anys des de la fundació.

El Museu està previst que tingui diversos àmbits, amb la finalitat d'oferir una exposició del món del treball a través d'elements tècnics, els quals d'alguna manera estan relacionats amb l'aigua. Així, en principi tindrà representats: Manresa i l'aigua; la roda hidràulica i el món manufacturer; el tèxtil; la metal.lúrgica; la industrialització a la Vall del Llobregat i, les comunicacions.

Saludem aquest projecte, ja quasi realitat, que és notícia de gran importància pels manresans que d'una manera o altre, ens preocupem per la cultura, Enhorabona!

*Francesc Villegas
president*

Castells i esglésies en el testament de Randulf, del 1022

A l'arxiu Històric Municipal de Manresa hi ha un document procedent del monestir de Sant Benet de Bages, de l'any 1022, que és el testament de l'arxilevita Randulf, (1) pergami que, tot i ser inèdit, ha estat aprofitat per alguns historiadors comarcans per a treure'n notícies referents al Bages.

En un folletó publicat el 1981, sobre Rocafort, (2) es diu que la primera menció que es té de l'església de Sant Maria d'aquest poble, anomenada aleshores, de Palacio de Veça, és de l'any 1023 i, encara que no expressa la font de la notícia, sembla que no pot ser altra que aquest testament. L'església referida, totalment desapareguda, devia ser al mateix lloc que l'actual, obra de cap el segle XIV.

També Albert Benet es va servir del diploma per a establir la genealogia dels senyors de Rocafort, (3) dels quals Randulf, el testador a qui em refereixo, va ser el segon de nom conegut, com a fill de Guifred o Unifred.

En ambdós llocs, el llibret sobre Rocafort i la genealogia fixada per Benet, es dona la data del 1023, però jo, seguint les regles que estableix Mundó per a la datació dels documents dels temps del rei franc Robert, (4) crec que l'any ha de ser el 1022.

Passant al contingut del testament, comença per disposar dels seus béns mobles i bestiar, primerament a favor de la canònica de Sant Pere de Vic, amb la qual devia estar estretament lligat pel seu càrrec d'arxilevita, que li devia donar l'administració d'importants béns eclesiàstics; després, d'entre aquells béns mobles, fa menció d'un Liber ludicum (Llibre dels Jut-

ges), entre d'altres que també posseïa, cosa poc freqüent en aquella època, tractant-se d'un laic, el tenir llibres, que més aviat era cosa d'esglésies i monestirs.

Però, potser el llegat més curiós per a la nostra història comarcana, dels continguts en el testament, és el d'un ase anomenat Borrell "*asinum qui dicitur Borrello*", per a restaurar la campana de Santa Maria de Navarcles. Amb això tenim la primera notícia de l'existència de l'església navarclina, de la qual no en queda res actualment i que al 1022 ja devia tenir més d'un segle d'antiguitat. Resulta curiós que la cosa llegada sigui un ase, el qual, és clar, el capellà de Navarcles s'havia de vendre per a pagar la refundició de la campana, però encara és més xocant que l'ase es digués Borrell, nom de persona bastant corrent aleshores i que fou el cognom del comte Ramon, mort el 1017, poc abans de Randulf, del qual, per tant, havia estat contemporani.

Una altra particularitat de l'última voluntat de l'arxilevita és que deixa els bous que té a la Llavinera, Ozernosa i Navarcles, a la seva mainada "*mesnada*", per a treballar-hi. Com que la mainada era el seguici militar d'un senyor, aquest llegat ens fa saber que, quan Randulf no necessitava els seus mainaders per a la defensa personal o de les seves possessions, que devia ser la major part del temps, els feia treballar en feines del camp.

El testament també ens dona notícia per primera vegada, mentre no es trobin altres pergamins de data anterior, dels

castells d'Aguilar, la Llavina i Néspola, anomenat Rocafort.

El castell d'Aguilar no era en el lloc on hi ha les ruïnes de l'església vella, com s'ha dit sovint, sinó una mica més al nord, entre les referides ruïnes i el cementiri vell, al cim d'un turó de cota 625 m, que és el lloc més convenient per a una fortalesa, on s'hi veuen les restes d'una torre rodona i que és a pocs metres de la bassa, semicircular, de parets de pedra, que servia per a reconllir les aigües pluvials i proveir-ne el castell.

Del de la Llavina no se'n veu rastre i devia ser en el lloc ocupat actualment per la casa més elevada, del llogaret proper a la carretera d'anar a Calaf.

En canvi, del de Rocafort, sí que en queden les ruïnes, ben visibles sobre un petit turó que hi ha prop del coll proper al poble, anant-hi des del Pont de Vilomara.

D'aquests castells, Randulf deixa els d'Aguilar i la Llavina al seu fill Sunyer, que devia ser el primogènit, encara que del de la Llavina no en fa menció explícita com a tal, sinó que parla del terme, però això suposa l'existència de la fortalesa; el de Rocafort el dóna a un altre fill, Odó.

Altres topònims apareixen en el diploma, que són llocs on Randulf tenia propietats: Ozernosa (prop de la Llavina), Buc lloc que més tard serà anomenat Castellnou), el mont Virgili i Ullastrell (a Rocafort), la "vila" de Girona i els per ara no localitzats Bosquet, Perellada, Mataoriola i Guadells (un dels poquíssims topònims d'origen àrab de per ací, potser).

Contra el que era corrent aleshores, no diu Randulf on vol ser enterrat, per la qual cosa sembla que devia desitjar ser-ho a prop de l'església que li era pròpia, Santa Maria de Navarcles, que devia ser el poble on tenia la residència habitual.

Notes:

1- Els arxilevites sembla que en temps pre-feudal eren els encarregats pel bisbe, de castells i alous eclesiàstics, per a llur administració i defensa, com els vicaris ho eren dels dominis i castells comtals. El nom d'arxilevita, corrent al segle X i bona part de l'XI, va anar desapareixent a mida que aquesta centúria avançava i va ser substituït cada vegada més freqüentment pel de senyor, igual com va passar amb els vicaris.

2- ANÒNIM: **Importància històrica de Rocafort de Bages**. Banca Catalana. Manresa, 1981.

3- BENET I CLARA, Albert. **Catalunya Romànica. XI. El Bages**. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1984, p. 354.

4- MUNDÓ, Anscari: **Cronologia dels anys del rei Robert a Catalunya**. "Anales de Estudios Medievales". Universitat de Barcelona. Barcelona, 1958. El pergami diu: "*Hec omnia ordenavit Randulphus in suma memoria nona kalendas setember anno XXVII regnante Radebertus rex.*"

X. SITJES I MOLINS

Elements arquitectònics gòtics apareguts a la Caserna

Durant el primer trimestre d'aquest any, i enmig de les obres de remodelació de l'antic edifici de la Caserna per a utilitzar-lo com a alberg juvenil, van aparèixer dins de les parets diversos elements escultòrics i arquitectònics de factura gòtica que, en el segle XVIII i durant les obres d'ampliació del claustre del convent del Carme, havien estat aprofitats com a material de construcció.

La primera notícia que tenim sobre el convent del Carme de Manresa és de l'any 1306, quan el Consell de la ciutat va demanar als frares carmelitans que vinguessin a instal·lar-se a la ciutat. No fou, però, fins l'any 1308 quan es trià el turó de Puigmercadal com al lloc exacte on s'instal·laria el convent.

Amb tot, les obres del temple no començaren fins l'any 1322, moment en que s'en-carregà la construcció de l'església a Berenguer de Montagut, arquitecte que en aquells mateixos moments estava dirigint la construcció del Pont Nou i que al mateix temps es faria càrrec de les obres de la Seu.

Tot i que no coneixem la data exacte d'acabament de les obres de l'església i convent del Carme, podem suposar que aquestes es devien acabar durant el segle XV.

Pel que fa al claustre, lloc d'on segurament provenen gran part de les peces trobades, tenim notícies que ens diuen que l'any 1346 s'hi estava treballant, se'n feren diverses ampliacions i reformes, la més important de les quals fou la del segle XVIII, quan s'enderrocà el claustre gòtic i, tot

aprofitant-ne els carreus, capitells, dovelles i altres peces dels arcs, es construí el nou claustre, d'estil neoclàssic.

Ha estat durant l'enderroc parcial d'aquest claustre del segle XVIII, el moment en què, la passada primavera, van aparèixer gran part dels elements que s'han pogut rescatar. D'altres peces, també, van ser trobades en descrostonar el guix de les parets o bé ensorrar altres parets de l'edifici de la Caserna.

Davant d'això, i avisats de la troballa, els responsables del Museu Comarcal de Manresa i de l'Arxiu Històric de la ciutat, conjuntament amb els arquitectes directors de l'obra, van anar fent una tria i selecció de les diferents peces que anaven sortint. Elements tots ells que havien estat aprofitats únicament com a carreus o material de construcció i reomplert. De fet, en aquest aspecte, cal remarcar que no va sortir cap arc, finestra ni cap altre construcció.

Pel què fa al tipus de material amb formes aparegut espars per dins de les parets, cal dir que aquest consisteix en capitells, columnes, mènsules, dovelles, impostes, bases de columna i tota mena de peces i elements, tots ells datables com del segle XIV.

Un cop finalitzats els enderrocs i salvades les peces que tenien alguna forma (capitells, dovelles, etc.), es procedí a fer-ne una tria entre aquestes i així, després d'inventariar-les i fitxar-les en el Museu Comarcal de Manresa, es reservaren les cinc peces més significatives per a exposar-les en la recepció del mateix alberg

*Sens dubte, el capitell més espectacular de tota la troballa és aquesta cara le noia que també s'ha quedat a l'Alberg
(Foto: Marc Torras)*

*Un dels dos escuts que hi havia sota les voltes enso-rrades. Actualment aquest escut es guarda al Museu comarcal de Manresa
(Foto: Marc Torras)*

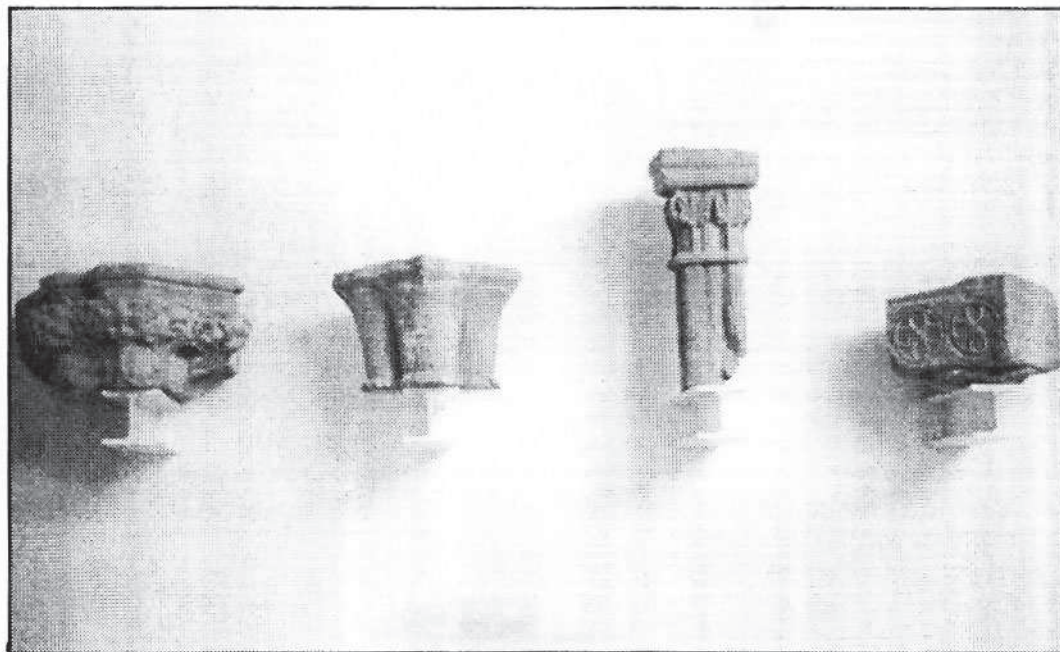
juvenil que s'estava construint i la resta, una àmplia mostra de totes les formes i tipus més interessants i significatives (més d'una cinquantena de peces) es traslladà al Museu Comarcal, lloc on s'inventariaran i es procedirà al seu estudi. Així mateix, d'aquest conjunt traslladat al Museu, a hores d'ara ja hi ha dues peces que han estat instal·lades en les sales d'exposició: un escut amb un castell i un capitell historiat en el qual s'observa un home de mig cos en amunt amb un llibre obert.

Pel que fa a les cinc peces que s'han quedat en exposició a l'alberg, cal destacar-ne un interessant capitell d'estructura cúbica, decorat a les quatre cares amb dues palmetes de cinc fulles cadascuna sobre columnes cilíndriques. Aquest capitell descansa sobre quatre columnetes cilíndriques adossades als angles.

Amb tot, la peça més interessant de totes les que han aparegut en aquesta troballa, i que també es queda a l'alberg, es la d'una mènsula o capitell d'un mainell amb forma de rostre humà, ricament treballat i d'una gran bellesa. Pel que es sembla desprendre de la seva forma, sota del coll possiblement continuaria el fust d'una columna o mainell, que podria haver tingut la forma d'un cos humà. En aquest aspecte, també, cal dir que la pedra mostra com bona part del seu volum quedava inserida dins del mur.

A més d'aquestes, les altres peces que romanen a l'alberg són: una base de columna de secció quadrada decorada, un capitell - imposta de forma trapezoidal irregular i un capitell troncocònic invertit de secció quadribulada.

Marc Torras i Serra
(Fotografia de l'autor)

Elements arquitectònics que han quedat exposats a l'Alberg

Curset de Cultura Medieval La dona a l'Edat Mitjana

El passat dia 16 de novembre tingué lloc l'última de les conferències i l'acte de cloenda del Curset de Cultura Medieval que amb el títol de "La dona a l'Edat Mitjana" hem organitzat Amics de l'Art Romànic del Bages.

Els cursets de Cultura romànica, ara medieval, han tingut fins ara una trajectòria considerable. Han tractat diversos temes, tots del màxim interès, fet demostrat per la bona acollida que han tingut sempre, tant per part dels inscrits i assistents com per la premsa que se n'ha fet ressò.

En aquesta sisena edició dels cursets, hi han intervingut primeres figures de l'àmbit acadèmic com són Lola Badia, Albert Benet, Josefina Planas, Josep Pujol i Anton Mª Espadaler que ens han introduït en

un tema complex i a la vegada força desconegut.

La concepció misògina de la dona, tan generalitzada entre els moralistes i els escriptors dels segles XIII i XIV, les escasses referències documentals sobre la dona a l'Alta Edat Mitjana i la precària situació que se'n desprèn, les representacions artístiques, les quals ens introdueixen en un món de modes, costums i oficis, el misatge d'una novel·la prou significativa de l'època com és Tirant lo Blanc, són entre d'altres, els principals temes tractats en aquest curset.

Per tal de complementar la informació sobre el tema, es lliurà a tots els inscrits una carpeta amb un recull d'articles de diversos autors, entre ells els mateixos conferencians.

L'acte inaugural fou presidit pel Sr. Juli Sanclimens alcalde de Manresa

*la Dra. Lola Badia ens introduí
en la novel·la "Tirant lo Blanc"*

*El Dr. Anton Mª Espadaler ens va parlar de
"La dona de cada dia a l'Edat Mitjana"*

*La Sala de la Caixa de Pensions va resultar insuficient
-285-*

També durant els dies del curset hi hagué exposada a la Sala annexa a la de les conferències una exposició de reproduccions de miniatures, "La dona medieval i el treball", que donava una visió força reexida sobre els diversos treballs que exercien les dones segons el seu estatus social en aquella època.

L'excursió que es féu el diumenge dia 11 de febrer, a la qual assistiren més d'un centenar de persones, tingué un objectiu molt concret: visitar el monestir de Pedral-dres, un monestir medieval, amb la corresponent informació de com era la vida d'una religiosa, fent especial referència a una gran dama d'aquella època, la reina Elisen-

da de Montcada, fundadora del monestir.

Al curset, que es va dur a terme durant cinc divendres, hi hagué un total de 98 inscrits i assistiren a les conferències una mitjana de 125 persones, entre els quals es podien veure molts joves i adolescents interessats pel tema d'història medieval.

En l'acte de cloenda es va lliurar a tots els inscrits una medalla commemorativa del curset.

C.Torras Bacardit
Fotos: Ignasi Rubinart

Memòria dels 10 anys de l'entitat

L'equip de publicacions de la Junta directiva està elaborant un recull de les activitats efectuades per l'entitat des de la seva fundació fins a l'actualitat. Aquesta tasca ha de constituir la base per l'edició de la Memòria dels Amics de l'Art Romànic del Bages 1980-1990.

L'abast que hom vol donar a aquest volum ens obliga a incloure amb molta cura i precisió tots els actes organitzats en el decurs d'aquestes anys. És per això que tots els socis en són a la vegada vertaders protagonistes, per la qual cosa ens cal obrir la col.laboració a tots vosaltres i als amics

de l'entitat perquè ens trametin qualsevol fotografia o nota que ens pugui ésser d'utilitat.

Actualment, els treballs per a l'edició d'aquesta memòria estan força avançats, fet que ens deternina haver d'acceptar les possibles col.laboracions fins al 23 de desembre.

Finalment podem avançar que l'esmentada memòria està previst que estigui enllestida a primers de febrer i que podria ser presentada en un acte que cal concretar dins el marc de les Festes de la Llum.

500 anys del llibre "Tirant lo Blanc"

La ciutat de Gandia (València) el dia 20 de novembre d'enguany va rendir homenatge al seu fill més il.lustre, Joanot Martorell, autor de la famosa novel.la de cavalleria "Tirant lo Blanc", en la celebració del cinquè centenari de la seva publicació.

La Generalitat valenciana s'ha adherit a la commemoració declarant l'any 1990 com l'any del "Tirant" i el dia 20 de novembre, "dia de la Lectura". Fou el 20 de novembre de 1490 que aparegué la primera edició d'aquest clàssic català.

Amb aquest motiu la Generalitat i l'Ajuntament de València organitza una exposició sobre la impremta valenciana, on hi haurà representats diversos aspectes de les arts gràfiques a través del temps.

Ja durant el mes d'octubre, a la mateixa localitat de Gandia, ha estat exposada una col.lecció exhaustiva de les diferents edicions del llibre de Martorell en la qual també hi han col.laborat la Generalitat de Catalunya a través de la Biblioteca de Catalunya i la Institució de les Il·tres Catalanes. En la mostra hi figurava un dels tres exemplars que es conserven de la primera edició del 1490, cedit per la Biblioteca de la Universitat de València, el valor del qual sobrepassa els 70 milions de pessetes. Els altres dos originals del 1490, impresos a València en els tallers de Nicolau Spindeler, són en museus a Londres i a Nova York. També hi ha una traducció francesa del 1733, editada a Londres, i diverses edicions en anglès, romanès, portuguès, alemany, holandès i italià, a part de totes

Primera pàgina de la primera edició del llibre, publicada a València al 1490

les publicades en castellà i català.

Amb motiu d'aquesta celebració s'ha editat un catàleg on es recullen articles de prestigiosos medievalistes com Martí de Riquer, Anton Mª Espaldaler, Albert Hauf i l'escriptor peruà Mario Vargas Llosa

L'acte principal de la celebració, el dia 20 de novembre, va consistir en la inauguració d'una escultura dedicada a Joanot Martorell.

C. Torras Bacardit

Activitats desembre

DISSABTE i DIUMENGE, dies 15 i 16

FIRA DEL NADAL

Plana de l'Om

(Dissabte a la tarda i diumenge tot el dia hi hauran parades d'ambientació nadalenca. Tots hi sou convidats)

DIUMENGE, 23

DINAR DEL SOCI

(Enguany tindrà caràcter extraordinari amb motiu del Desè Aniversari de l'Entitat. Lliurament dels premis "Capitell" i " Carreu", sorteig i obsequis per a tots els assistents).

A les 2 del migdia

Local: "L' Ateneu" (Manresa)

Inscripcions a la secretaria de l'Entitat (tel. 873 16 06)

DILLUNS, 24

MISSA DEL GALL A SANT MARTÍ DE MURA

A les 12 de la nit (Església parroquial del poble)

En acabar hi haurà coca i entreteniments, així com el nostre tradicional Foc de Camp.

BONES FESTES!

Edita: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Local: Pujada del Castell, 30 - Tel. 873 16 06
Coordinació: Francesc Villegas i M. Carme Torras
Col.laboracions: X. Sitjes , M. Torras, C. Torras
Correcció: Pere Roca
Dipòsit Legal: B-35519-84
Imprimeix: Copisteria SARRIÓ

Correcció:

ÒMNIMUM CULTURAL

Col.labora:

AJUNTAMENT
DE MANRESA